

Krimski rat i politička dinamika na jugoistoku Europe između 1853. i 1856. godine

Kolouch, Mario Denis

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:375436>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-06-25**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij njemačkog jezika i književnosti i i povijesti

Mario Denis Kolouch

**Krimski rat i politička dinamika na jugoistoku Europe između
1853. godine i 1856. godine**

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, lipanj 2015.

Sadržaj

1. Uvod.....	Error! Bookmark not defined.
2. Istočno pitanje	
2. 1. Uvod.....	Error! Bookmark not defined.
2. 1. Politička dinamika na području jugoistočne Europe.....	3
3. Europski interesi	
3.1. Uvod.....	5
3. 2. Rusija.....	6
3.3. Velika Britanija.....	7
3.4. Francuska.....	10
4. Diplomacija	
4.1. Prva faza.....	11
4.2. Druga faza.....	14
4.3. Treća faza.....	15
5. Rat.....	17
6. Pariški mir.....	21
7. Zaključak.....	23
8. Literatura.....	25

Sažetak

Tematika ovoga završnoga rada jest Krimski rat koji je vođen od 1853. godine do 1856. godine u Europi i politička dinamika na području jugoistočne Europe vezana za tzv. Istočno pitanje. Istočno pitanje u sintezi s brojnim pobunama i ustancima u prvoj polovici 19. stoljeća na području jugoistočne Europe predstavlja direktne uzroke za izbijanje Krimskoga rata između europskih sila. Rad će se baviti političkom dinamikom na području jugoistočne Europe na primjeru Grčkog rata za oslobođenje do 1829. godine kao ključni događaj Istočnog pitanja i uzrok Krimskoga rata. Prvenstveno će biti riječ o zajedničkim i različitim interesima europskih sila vezanim za raspad Osmanlijskog Carstva kao i na ključna zbivanja i na bojištu i u diplomatskoj sferi Krimskog rata, te će obratiti pažnju na politička zbivanja krajem rata, govoreći o Pariškom sporazumu 1856. godine kojim je okončan Krimski rat.

Ključne riječi: Krimski rat, Rusija, Osmanlijsko Carstvo, Sevastopolj, Balaklava

1. Uvod

Tema završnoga rada je Krimski rat i politička dinamika na području jugoistočne Europe. U fokusu završnoga rada stoji Krimski rat vođen od 1853. do 1856. godine između Rusije s jedne strane i Velike Britanije i Francuske s druge strane kao saveznika Osmanlijskog Carstva, te povijesni događaji na području jugoistočne Europe koji se mogu smatrati direktnim uzrocima za izbijanje Krimskoga rata. Krimski rat i revolucije na Balkanu dijalektički su povezani s tzv. Istočnim pitanjem. Istočno pitanje predstavlja predmet za istraživanje povijesnih događaja u Europi koji su povezani s raspadom propadajućeg Osmanlijskog Carstva, posljedicama za političku ravnotežu europskih sila, te zajedničkim i različitim interesima europskih država. Revolucijski pokreti, ratovi za oslobođenje i nezavisnosti i dinamika političke emancipacije naroda jugoistočne Europe protiv vlasti Osmanlijskog Carstva bili su ključni čimbenici za destabilizaciju Osmanlijskog Carstva i pojave Istočnog pitanja. U središtu ovoga rada se nalazi Istočno pitanje, odnosno raspad Osmanlijskog Carstva i njegovi simptomi na primjeru Grčkoga rata za oslobođenje, kao i Krimskoga rata koji se može smatrati ruskim pokušajem rješavanja Istočnog pitanja na svoj način. Sve do 1840 – ih godina „rješenje“ ili „odgovor“ na Istočno pitanje Rusija smatra isključivo svojom i osmanlijskom politikom, te za Rusiju europske sile poput Velike Britanije, Francuske, pa čak i tadašnji ruski saveznik Habsburška Monarhija, nemaju nikakvu ulogu u rješavanju Istočnog pitanja. Na temelju toga, Istočno je pitanje postalo centralni problem europske politike stvarajući dvije političke i ideološke fronte unutar Europe koje se mogu smatrati ne samo prethodnim i ključnim frontama prije izbijanja Prvoga svjetskoga rata 1914. godine, nego također i ideološkim prethodnikom tzv. Željezne zavjese tijekom Hladnoga rata.

2. Istočno pitanje

2.1.Uvod

¹„Bolesnika na Bosporu“ ćemo odvesti svojem liječniku ili svojim nasljednicima.“ – Kancelar Metternich o Istočnom pitanju na Bečkom kongresu 1815. godine

Takozvano „Istočno pitanje“ obuhvaća i obilježava posebno povijesno razdoblje od 18. do 20. stoljeća, odnosno skupinu problema i raznih događaja vezanih za međunarodne odnose u Europi između europskih sila koje su se, kao nasljednice, borile za prevlast nad tim dijelovima jugoistočne Europe i Srednjeg Istoka koje su pripadale propadajućem Osmanlijskom Carstvu. Istočno pitanje ne obuhvaća samo jedan određeni i složeni problem u 19. stoljeću, nego obuhvaća niz političkih problema, počevši od 18. stoljeća kroz cijelo 19. stoljeće i zaključno s 1918. godinom i propasti Osmanlijskog Carstva završetkom Prvog svjetskog rata. Bez obzira na teritorijalnu veličinu Osmanlijskog Carstva koju je nakon niza unutarnjih i vanjskih problema zadržalo, ulogu i status velike sile Osmanlijsko je Carstvo pri izbijanja Krimskoga rata 1853. godine potpuno izgubilo. Dok je Carigrad ostao središte trgovine svih europskih sila, konstantni ratovi s Rusijom od 1768. godine i brojne pobune i ustanci u Srbiji i Grčkoj, pa sve do Egipta i Kurdistana doveli su Osmanlijsko Carstvo još više na rub propasti. Ključnu ulogu u Istočnom pitanju igraju europske sile poput Francuske i Velike Britanije koje su u posljednjim godinama prije izbijanja rata 1853. godine podržavale Osmanlijsko Carstvo osiguravši njezin opstanak, te onemogućavajući Rusima teritorijalno proširenje na njihov račun. ²Sinteza ekonomskih interesa svjetskih sila u osiguravanju opstanka Osmanlijskog Carstva s jedne strane i ugrožavanje europske ravnoteže teritorijalnim širenjem Rusije s druge strane, bili su ključni čimbenici za izbijanje Krimskoga rata. Istočno pitanje je postalo ³glavni razlog za diplomatske kontroverze između europskih sila koje su se prvi put pokušale riješiti u Krimskom ratu od 1853. do 1856. godine i drugi put u Prvom svjetskom ratu od 1914. do 1918. godine.

¹L.S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, Rinehart, New York, 1958., str. 322

²Skupina Autora, *Povijest 14 – Industrijalizacija i nacionalne revolucije (1848 – 1871)*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2007., str. 532

³B. Jelavich, *History of The Balkans - Eighteenth and Nineteenth Century Volume 1*, Cambridge University Press, New York, 1983., str. 186

2.2. Politička dinamika na području jugoistočne Europe

Veliki raskol u ovome političkome kontrastu stvorio se 1830. godine u Francuskoj ⁴nakon nezadovoljstva i oporbe unutar države protiv reakcionarne politike francuskoga kralja Karla X. i dinastije Burbona. Međutim, osim nekih malih pokreta u Europi uzrokovanih tzv. Srpanjskom revolucijom 1830. godine, nije došlo do velikih promjena u Europi i u doktrini Bečkoga kongresa, te je samo smijenjena dinastija Burbon i postavljena dinastija Orleans na čelu države čuvajući francusku monarhiju. Dok će se u Europi političko stanje smiriti sve do „godine revolucija“ 1848. godine, situacija na Istoku, tj. u Osmanlijskome Carstvu postaje ozbiljnija, gledajući na politička zbivanja i revolucijske, tj. oslobađajuće pokrete na području jugoistočne Europe.

Već za vrijeme rusko – osmanlijskog rata, koji je trajao od 1768. godine do 1774. godine, ⁵Rusija je podržavala i poticala grčki ustanak na Peloponezu 1770. godine. Takav se poticaj može smatrati početkom intenzivnijih ustanaka i pobuna naroda jugoistočne Europe, te su Rusi na taj način koristili vrlo strateški - efikasne mjere za rješavanje Istočnog pitanja i provođenje svoje ekspanzionističke težnje prema jugu. ⁶Kučuk – Kajnardžijskim mirom 1774. godine Rusija je dobila pravo plovidbe trgovačkim brodovima na Crnom moru i Dunavu, te je dobila neku vrstu protektorata ili pokroviteljstva nad stanovništvom pravoslavne vjeroispovijesti u Osmanlijskom Carstvu. Međutim, značajniji utjecaj na političku situaciju ne samo Rusije, nego i drugih europskih sila, imala je ⁷odredba Kučuk – Kajnardžijskog mira kojomsu Rusi jedne strane izgubili Dunavske kneževine, a s druge strane dobili neku vrstu protektorata nad Vlaškom i Moldavskom, te su Rusi ⁸odredbom o otvaranju trgovačkim brodovima mora uzBospor i Dardanele dobili indirektan izlaz i na Sredozemno more. Ključan faktor za daljnje događaje vezane za Istočno pitanje i Krimski rat bile su dinamične promjene u intenzitetu sudjelovanja Rusije u europskim političkim pitanjima. ⁹Naime, dok su Karlovački mir iz 1699. godine i Požarevački mir iz 1718. godine ograničili utjecaj Habsburške Monarhije na Istočno pitanje, Prutski mir iz 1711. godine i Beogradski mir iz 1739. godine su uključili Rusiju u „rješavanje“ Istočnog pitanja. Međutim, Kučuk – Kajnardžijskim mirom, Rusija je stekla vodstvo ne samo u rješavanju Istočnog pitanja vezanog za Osmanlijsko Carstvo i Crno

⁴J.M. Roberts, *Povijest Europe*, AGM, Zagreb, 2002., str. 404

⁵J. Matuz, *Osmansko Carstvo*, Školska Knjiga, Zagreb, 1992., str. 125 - 126

⁶V. Popović, *Istočno pitanje*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1965., str. 89

⁷J. Matuz, *Isto*, str. 126

⁸V. Popović, *Isto*, str. 89

⁹V. Popović, *Isto*, str. 90

more, nego i vodstvo vezano za Osmanlijsko Carstvo i jugoistočnu Europu. Kučuk – Kajnardžijski mir, a 1972. godine Jaški mir, nije samo smanjio utjecaj Habsburške Monarhije vezan za Istočno pitanje, nego su Rusi dobivenim protektoratom nad Vlaškom i Moldavskom počeli se usmjeravati na protektorat nad cijelim Osmanlijskim Carstvom.

Na početku 19. stoljeća, u jugoistočnoj Europi su se pojavili mnogi oslobodilački ili revolucionarni pokreti među kojima se najviše istaknuli srpski ustanci od 1804. godine do 1813. godine i još jednom 1815. godine kojima Srbi nisu samo dobili vrstu autonomnih prava, nego su i nastavili širiti „duh“ revolucije u Europi.¹⁰ Takav „duh“ revolucije zahvatio je i grčki narod koji je pokrenuo svoj pokret za oslobođenje 1814. godine u Odesi, osnivanjem revolucionarnog društva filike Heterija (društvo prijatelja) koje je počelo djelovati kao tajno političko društvo, te uključilo sve Grke ne samo u Vlaškoj i Moldaviji, nego i u svim osmanlijskim provincijama.¹¹ Za predsjednika tajnog revolucionarnog društva izabran je Alexandros Ypsilantis koji je od Karađorđa zatražio da on paralelno s Grcima podigne ustanak svih kršćana. Iako Karađorđe biva ubijen, Ypsilanti je 1821. godine umarširao u Moldaviju gdje je podigao neuspješan ustanak koji će iste godine ponovno podignuti arhiepiskop Germanos na poluotoku Peloponez paralelno s pobunama u Tesaliji, Rumeliji i na otocima kojim je pokrenut grčki rat za nezavisnost 1821. godine.¹² Osmanlije su na pobune i revolucionarne pokrete odgovorili pokoljem grčkih patrijarha i mitropolita na Hiosu među kojima je oko 23. 000 ubijeno.¹³ Zahvaljujući pobunama u egipatskim i perzijskim provincijama i mnogim narodima koji su se priključili grčkom revolucionarnom pokretu, Ypsilanti i grčki pobunjenici su do kraja 1821. godine osvojili Peloponez, kasnije i srednju i južnu Grčku. Nakon oslobođenja poluotoka Peloponeza, Grci su izradili nacrt ustava i na skupštini u Epidauru proglasili nezavisnost Grčke.

Međutim, iako su grčki pobunjenici dobivali veliku pomoć od strane europskih sila koji su težili liberalizmu u Europi, Osmanlijsko Carstvo se, znajući za Svetu alijansu kao politički savez kršćanskih država,¹⁴ obratilo egipatskom namjesniku Mehmedu Aliju koji je sa Ibrahim pašom do 1826. godine nekoliko puta porazio grčku vojsku i ponovno vratio velika dijela Osmanlijskom Carstvu, te 1827. godine ulazi u Atenu porazivši ostatak grčke vojske. Nakon teških poraza i gubitaka osvojenih grčkih teritorija,¹⁵ narodna skupština izabrala je grofa

¹⁰T. Gallagher, *Outcast Europe: The Balkans, 1789 – 1989 From The Ottomans to Milošević*, Routledge, London, 2001., str. 35

¹¹J. Matuz, Isto, str. 134

¹²V. Popović, Isto, str. 132

¹³J. Matuz, Isto, str. 135

¹⁴J. Matuz, Isto, str. 135

¹⁵L.S. Stavrianos, Isto, str. 282

Kapodistrija za predsjednika proglašujući i novi ustav. Nakon teških poraza grčke vojske, europske su se sile sve više aktivno uključivale u događaje na grčkim teritorijama braneći određeni dio suvereniteta kršćanskog naroda ne gledajući na temeljnu svrhu Svete alijanse koja govori o suzbijanju svih revolucijskih i liberalnih pokreta u Europi.¹⁶ Europskim silama je pomoć kršćanima bila značajnija, nego određene odredbe o zajedničkoj suradnji protiv „duha“ revolucije. Nakon dugotrajnih diplomatskih dijaloga između, s jedne strane europskih sila o zajedničkim i drugim interesima, s druge strane europskim silama i Osmanlijskom Carstvom,¹⁷ saveznička je flota 1827. godine odgovorila silom u pomorskoj bitci, u luci kod Navarina, porazivši osmanlijsku i egipatsku mornaricu i prisiljavajući Osmanlije da 1829. godine u Jedrenu potpišu mir kojim su priznali nezavisnost Grčke, te¹⁸ Londonskim ugovorom 1832. godine, Grčka je proglašena kraljevinom s bavarskim kraljem Otonom na čelu kao prva nezavisna država u procesu raspada Osmanlijskog Carstva.

3. Europski interesi

3.1 Uvod

U razmišljanju o konceptu Istočnog pitanja, raspada Osmanlijskog Carstva, europskih sukoba oko različitih strateško – političkih i ekonomskih interesa vezanih za teritorije Osmanlijskog Carstva, najznačajniji čimbenik za uvođenje nove dinamike oko rješavanja Istočnog pitanja i opstanak Osmanlijskog Carstva, osobito osmanlijskih teritorija na području jugoistočne Europe, bio je bez ikakve sumnje, pritisak Rusije učinjen vojnim operacijama, tj. ratovima, sankcijama, diplomatskim manevriranjem i općim potiskivanjem. Opća moć Rusije u hegemonističkim težnjama, teritorijalnim ekspanzijama, vojnom snagom i uspješnom diplomacijom dokazana tijekom Napoleonovih ratova za vrijeme vladavine cara Aleksandra I., koja je trajala od 1801. godine do 1825. godine, predstavljala je „tradicionalnim svjetskim silama“ ,Velikoj Britaniji i Francuskoj, veliku konkurenciju u upravljanju europskom politikom, te je stavila veliki pritisak na vlade europskih država da bi izbijanje rata između tih sila podrazumijevalo izbijanje rata s velikim gubitcima, brojem žrtava i katastrofalnim posljedicama.

¹⁶ V. Popović, Isto, str. 132 - 133

¹⁷ B. Jelavich, Isto, str. 227

¹⁸ D. Hupchick, *The Balkans – From Constantinople to Communism*, Palgrave, New York, 2002., str. 223

3.2. Rusija

Dolaskom na prijestolje u prosincu 1825. godine, ¹⁹vladavina novoga ruskoga cara trajati će do 1855. godine. Politička karijera Nikolaja I. obilježavala je osim nekih malih unutarnjih reformi, mnoge pobune, ustanke kao što su bili u Poljskoj 1830. godine i opće nezadovoljstvo naroda njegovom politikom. Uzroci takvog stanja u Europi se mogu naći u novim idejama donesenim Francuskom revolucijom 1789. godine kao što su liberalizam, nacionalizam itd. ²⁰S jedne strane postoje suverene države sa svojim jasnim i javnim težnjama za hegemonijom koja se temelji na apsolutističkim načinima upravljanja državom iz 18. stoljeća, a s druge strane nove ideje demokracije, nacionalizma predvođene idejama liberalizma i stvorene nakon Francuske revolucije 1789. godine. Takve revolucionarne ideje naišle su na žestoki otpor tradicionalnih autokratskih ili despotskih država poput Habsburške Monarhije ili Rusije kojima je unutarnja stabilnost bila imperativ u zadržavanju i očuvanju privilegiranih pozicija vladajuće klase, ²¹te je održavanje i očuvanje takve stabilnosti, kao i silno suzbijanje revolucionarnih ideja i pokreta postao glavni cilj tih država. Dolaskom na vlast i promatrajući događaje na području jugoistočne Europe kao što su bili srpski ustanci i grčki rat za oslobođenje, Nikolaj I. je strahovao od takve sudbine. Vrlo brzo nakon što je došao na vlast, ²²Nikolaj I. je doživio pobune Dekabrista koji su imali veliki utjecaj na njegovu unutarnju, a i vanjsku politiku. ²³Politika Nikolaja I. se sada usmjerila na gušenje, sprječavanje i onemogućavanje revolucionarnih pokreta ne samo u Rusiji, nego i u cijeloj Europi. Tijekom prethodnih dva stoljeća Rusijase ²⁴ponosi ulogom glavnog antagonista Osmanlijskog Carstva na jugoistočnoj Europi, na Crnom moru i na području kod Kavkaza. Nakon što je Nikolaj I. postao car, ²⁵uspješnim ratovanjem od 1826. do 1828. godine i još jednom od 1828. do 1829. godine, nastavio je rusku ekspanzionističku politiku kad je Turkmančajskim mirom iz 1828. godine dobio kavkasku obalu oko Crnoga mora kao i neke osmanlijske gradove mirom u Edirneu 1829. godine. Međutim, dok je Nikolaj I. uspješno vodio politiku ekspanzionizma na Istoku protiv Osmanlijskog Carstva, situacija u Europi bila je malo složenija i napetija. Najznačajnije obilježje Nikolajeve I. vanjske i unutarnje politike označava borba protiv „duha“ revolucije koji je u drugom intenzivnijem razdoblju revolucija i revolucijskih pokreta u Europi

¹⁹ G. Embleton, *The Crimean War 1853 – 1856*, Almark Publishing, London, 1975., str. 9

²⁰ D. Hupchick, Isto, str. 194

²¹ D. Hupchick, Isto, str. 194

²² C. Badem, *The Ottoman Crimean War (1853 – 1856)*, Brill, Leiden/Boston, 2010, str. 60

²³ J.M. Roberts, Isto, str. 414 - 415

²⁴ C. Badem, Isto, str. 60

²⁵ J. Matuz, Isto, str. 136

1848. godine dosegao svoj vrhunac u razmjerima i prisilio Nikolaja I. ruskom vojskom intervenirati i pomagati Habsburškoj Monarhiji tijekom Mađarske revolucije, te je nakon svoje uspješne intervencije i sprječavanja revolucije bio nazvan „žendarmom Europe“. Izvor politike Nikolaja I. bio je ²⁶Bečki kongres 1815. godine kojim su europske sile pokušale vratiti ravnotežu u Europi koja je bila ugrožena Napoleonovim ratnim osvajanjima i uspostavljanjem francuske hegemonije. Važan čimbenik u odredbama donesenim u Beču 1815. godine bila je ²⁷odredba da svaka država ima pravo napredovati i voditi svoju interesnu politiku dok ne ugrožava druge interese ili države.

²⁸Među najznačajnijim novim odredbama i sustavima u konstelacijama europskih država bila je strateška politika međusobnog održavanja i zadržavanja „legitimnih“ europskih vladara na čelu država i obaveznog ograničenja ovlasti takvih „legitimnih“ vladara kroz uvođenje ustava. Nikolajevo razumijevanje legitimizma bila je glavna ideološka pozadina kojom je Nikolaj I. sprječavao revolucijske pokrete i nacionalističke ideje protiv suvereniteta države i cara. ²⁹Težio je politici autokratskog načina vladanja i policijske kontrole za unutarnje poslove i politici reakcionarnog konzervatizma za vanjske poslove. Nikolajev strah od revolucijskih ideja i pokreta u Francuskoj potaknuje diplomaciju između Velike Britanije i Ruskog Carstva da se stvori veliki europski savez između Habsburške Monarhije, Pruske, Velike Britanije i Ruskog Carstva protiv „revolucijskog duha“ u Francuskoj. ³⁰Britanski premijer Palmerston odgovorio je Nikolaju I. da nema smisla stvarati vojni savez za kontingent koji nije bio siguran ili predvidiv.

3.3. Velika Britanija

Osmanlijsko Carstvo 30 – ih godina 19. stoljeća nije bilo samo teritorijalno ugroženo na području jugoistočne Europe, nego je također ³¹izbijanjem egipatske krize 1831. godine i egipatsko – osmanlijskim ratom od 1831. godine do 1833. godine bila prisiljeno s Rusijom sklopiti poseban ugovor u Unkiar – Skelessiju kojim je ruskim ratnim brodovima morala dozvoliti prolaz kroz Dardanele što se u takvoj vanjskopolitičkoj fazi i u takvim uvjetima smatralo velikom diplomatskom greškom s gledišta zapadne Europe, a vrlo povoljnom i efikasnom odlukom s ruskog gledišta. Kako bi taj famozan ugovor u Unkiar – Skelessiju

²⁶ B. Jelavich, Isto, str. 301

²⁷ D. Hupchick, Isto, str. 247 - 248

²⁸ G.A. Embleton, Isto, str. 7

²⁹ C. Badem, Isto, str. 61

³⁰ L.S. Stavrianos, Isto, str. 322

³¹ V. Popović, Isto, str. 143 - 144

mogla „ublažiti“ i dalje pristupati Istočnom pitanju, ³² Velika se Britanija na Londonskoj konvenciji u srpnju 1840. godine i dalje zalagala za očuvanje teritorijalnog integriteta Osmanlijskog Carstva, te je na Drugoj Londonskoj konvenciji u srpnju 1841. godine donijela Dardanelski ugovor kojom su obećali da će poštivati sultanovo pravo o zatvaranju tjesnaca stranim ratnim brodovima za vrijeme mira. ³³ Ovim postupcima Velika se Britanija postavila kao indirektan zaštitnik Osmanlijskog Carstva braneći svoju kontrolu nad političkim zbivanjima u jugoistočnoj Europi i Bliskom Istoku, onemogućavajući teritorijalne ekspanzije Rusije prema Bliskom Istoku i jugoistočnoj Europi, te osiguravši neprekinutost logističkih veza prema Indiji. Međutim, dok su Rusija i Velika Britanija bili rivali u Istočnom pitanju, Osmanlijsko je Carstvo Rusiji postalo rival u izvozu žita u Europu. ³⁴ Mirom u Edirneu 1829. godine Dunavske kneževine nisu više imale obavezu izvoziti svoje žito pod posebnim cijenama isključivo Carigradu, nego su počeli izvoziti žito u Europu stvarajući ruskom izvozu žita s krimske luke u Odesi veliku konkurenciju.

Dok su Velika Britanija, Francuska i druge europske države stalno uvozile žito iz Rusije, početkom 1830 – ih počeli su uvoziti žito iz Vlaške i Moldavije. ³⁵ Uzevši u obzir rusko zaostajanje sa industrijalizacijom i industrijskom proizvodnjom u usporedbi s Velikom Britanijom i Francuskom kao i nemogućnosti konkuriranja s britanskim cijenama i kvalitetom, izvoz žita, koji je iznosio 35 % svih ruskih izvoza, bio je ključan faktor za ruske težnje upravljanjem morima, tjesnacima, obalama. Dok je ruski uvoz britanskih dobara iznosio trećinu svih ruskih uvoza, Velika Britanija, zahvaljujući Osmanlijskom Carstvu i posebnim sporazumima o trgovini, nije morala uvoziti iz Rusije, nego je mogla i iz Dunavskih kneževina, Osmanlijskog Carstva, Vlaške i Moldavije itd. Iako se ruski izvoz žita između 1832. godine i 1840. godine sveukupno povećao za 56 %, Osmanlijsko Carstvo, kao i njihovi *dominioni* na području jugoistočne Europe, predstavljali su Rusiji konkurenciju.

Raspad Osmanlijskog Carstva ne bi samo značio veliko rusko teritorijalno proširenje na jugoistočnu Europu i Srednju Aziju, nego bi i izlaz na Sredozemno more i upravljanje morskim tjesnacima, Bosporom i Dardanelima, Rusima značilo kompenzaciju za zaostajanje sa industrijalizacijom u odnosu sa Velikom Britanijom. Velikoj Britaniji rusko bi teritorijalno

³² V. Popović, Isto, str. 146

³³ B. Jelavich, Isto, str. 187

³⁴ C. Badem, Isto, str. 63

³⁵ C. Badem, Isto, str. 63

širenje na račun Osmanlijskog Carstva značilo konkurenciju u pomorstvu, trgovini i statusu svjetske sile.

Sa strateškog gledišta, svjetska hegemonija Velike Britanije se temeljila na pomorstvu i vladanju trgovinom i trgovačkim putovima prema svojim kolonijama i Srednjem Istoku. Industrijskom revolucijom, Velika je Britanija morala na nekoliko načina ekspanzirati, proširiti i povećati svoju ekonomsku moć.

Međutim, izumom parnog stroja i proizvodnjom parobroda stvorio se sljedeći problem transportacije: ³⁶zato što su novi britanski brodovi zahtijevali velike količine ugljena i vode za putovanje morem oko rta, Britanci nisu imali dovoljno mjesta na brodovima za uvozu robu. ³⁷Rješenje tog problema se nalazilo u otvaranju starih napuštenih trgovačkih puteva preko Bliskog Istoka od kojih su odustali tri stoljeća ranije, te je put od Engleske do Indije preko Sueskog kanala i Eufrata iznosio samo trećinuputa oko rta. ³⁸Velikoj Britaniji bilo je u interesu ne samo održati dobre odnose sa Osmanlijskim Carstvom kako bi osigurali svoju trgovinu, nego i opstanak i zaštitu Osmanlijskog Carstva. Zahvaljujući britanskoj svjetskoj trgovini, uvoz Velike Britanije se do ³⁹1825. godine povećao za 270 %, a izvoz se povećao za 423 % zbog eksponirane demografije, veće potražnje sirovina, živežnih namirnica i pojave novih svjetskih tržišta, ⁴⁰te su Britanci nakon tzv. *Corn Laws* (Zakoni o žitu) iz 1846. godine smanjili uvoz žita iz Rusije i počeli uvoziti žito iz Osmanlijskog Carstva. Dok su kontinentalne europske države stalnim povećanjima carine na britanske proizvode ugrožavale britansku trgovinu, Osmanlije su i dalje zadržali svoju tarifu od 3 % carine na uvozne proizvode *ad valorem*(porez na vrijednost).Zahvaljujući raznim visokim carinama u kontinentalnoj Europi za uvoz britanskih proizvoda i povoljnoj tarifi za uvoz u Osmanlijsko Carstvo, ⁴¹između 1825. godine i 1852. godine, neposredno prije izbivanja rata, izvoz Velike Britanije u Osmanlijsko Carstvo nije se samo osmerostruko povećao, nego je i izvoz nadmašio izvoz u Rusiju, Italiju, Francusku i Habsburšku Monarhiju.

⁴²Dok je Rusko Carstvo pokušalo pokrenuti industrijalizaciju i raznim carinama branila svoje tržište od stranih uvoznih proizvoda, Osmanlijsko Carstvo niti je imalo niti je planiralo

³⁶ L.S. Stavrianos, Isto, str. 319

³⁷ L.S. Stavrianos, Isto, str. 319

³⁸ Skupina autora, Isto, str. 534

³⁹ L.S. Stavrianos, Isto, str. 320

⁴⁰ C. Badem, Isto, str. 59 - 60

⁴¹L.S. Stavrianos, Isto, str. 320

⁴² C. Badem, Isto, str. 59

ustupiti modernu industriju kojom bi moglo povećati svoju proizvodnju i time postati neovisna o uvozu robe iz drugih zemalja, te se na taj način njihovo tržište Britancima ispostavilo izrazito lukrativnim.

3.4. Francuska

Nećak Napoleona I. Bonaparta, Luj – Napoleon Bonaparte izabran je 1849. godine za prvog francuskog predsjednika Druge Republike koji će ostati sve do 1851. godine nakon ⁴³krvavog državnog udara (tzv. *coup d'état*) kojim dobiva neograničenu državnu moć, te se godinu dana kasnije proglašava carem kao Napoleon III. Inozemstvo je reagiralo nezadovoljstvom na političke promjene u Francuskoj zbog mogućnosti težnji Francuske za revizijom odredbe Bečkog kongresa iz 1815. godine. ⁴⁴Slične takve težnje Napoleon III. je izjavio britanskom poslaniku Cowleyu koji je odmah upozorio ruskog poslanika o tome da se „opasna vremena približavaju“. Međutim, proglašenjem carem 1852. godine, ⁴⁵Napoleon III. je pokušao ponovno vratiti prestiž i ugled Francuske prije i tijekom Napoleonovog razdoblja koji je izgubila Bečkim kongresom 1815. godine. ⁴⁶Napoleon III. će naići na priliku ponovno vratiti prestiž i ugled Francuske za vrijeme sukoba oko položaja pravoslavnih i katoličkih kršćana i Svetih mjesta u Palestini i kasnije za vrijeme Krimskoga rata.

Godinu dana nakon sukoba oko izručivanjamađarskih revolucijskih pobunjenika iz 1848. godine počeo je spor oko Svetih mjesta koji je, bez obzira na njegovu trivijalnost, jedan od glavnih uzroka izbijanja Krimskoga rata. Uzevši u obzir sporazume između Rusije i Osmanlijskog Carstva o položaju kršćana u Svetim mjestima i ruske zahtjeve o protektoratu nad kršćanima u Osmanlijskom Carstvu, ⁴⁷u središtu spora se nalazilo pitanje da li pravoslavni ili katolički svećenici upravljaju kršćanskim Svetim mjestima u Svetoj zemlji. Došlo je do malog sukoba između katoličkih i pravoslavnih svećenika oko Bazilike Rođenja Isusova u Betlehemu, Bogorodičinom grobu i Bazilikesvetoga groba u Jeruzalemu, te se nisu mogli sporazumjeti koja kršćanska zajednica ima prevlast nad Svetim mjestima. Međutim, spor između kršćanskih zajednica služio je kao ideološka projekcija ključnog političkog spora između Rusije i Francuske. Pojavom razdoblja prosvjetiteljstva i izbijanjem Francuske revolucije, Francuska se u duhu „liberalizma“ konstantno odvajala od katolicizma maknuvši

⁴³ C. Badem, Isto, str. 65

⁴⁴ A. J. Taylor, *The Struggle For Mastery in Europe 1848 – 1918*, Clarendon Press, Oxford, 1954., str. 46 - 47

⁴⁵ A. J. Taylor, Isto, str. 47

⁴⁶ A. J. Taylor, Isto, str. 49

⁴⁷ C. Badem, Isto, str. 64

fokus sa katoličkih zajednica u Svetim mjestima. U isto vrijeme Rusija je prilikom mirovnih sporazuma sa Osmanlijama utemeljila prevlast pravoslavnih zajednica u Svetim mjestima ⁴⁸zahtijevajući posebne povlastice za pravoslavne zajednice i protektorat nad svim kršćanima u Svetoj zemlji. U trenutku ponora katoličanstva u Europi, Napoleon III. izabran je za predsjednika Francuske Republike, te je odmah započeo sa svojim planovima o izvršenju državnog udara rušenjem republike i proglašujući monarhiju. Prilikom državnog udara, ⁴⁹Napoleon III., namjeravajući se proglasiti carem i planirajući vratiti prestiž Francuske, pomagao je papinstvu u obnovi Rima kako bi pridobio katoličke krugove i Katoličku stranku na svoju stranu, te je 1850. godine nakon državnog udara ⁵⁰poslao poslanstvo u Carigrad gdje je zahtijevao povrat Latina u Sveta mjesta. Nakon mnogih razgovora sa sultanom, 1852. godine je sultan dopustio Latinima određene koncesije u Svetim mjestima, te je Napoleon III. poslao ruskome caru poslanstvo za daljnje sporazume oko Svetih mjesta. Daljnji sporazumi su bili neuspješni zbog negativnog javnog mišljenja u Rusiji o Napoleonu III., te je došlo do osobnog spora između Nikolaja I. i Napoleona III. Nikolaj I. je, nenazivajući ga „bratom, nego samo „prijateljem“, ⁵¹Napoleona III. smatrao *arrivistem* (skorojevićem) koji je zahvaljujući plebiscitu i revoluciji došao na prijestolje.

4. Diplomacija

4.1. Prva faza

Tijekom 18. stoljeća Rusija je promijenila način postupanja prema „bolesniku na Bosporu“: sve do 1829. godine Rusija je vodila sa Osmanlijama izrazito agresivnu i neprijateljsku politiku koju su izrazili u mnogim i stalnim ratovima. Međutim, nakon 1829. godine Rusi su, znajući za sporove između europskih sila oko nasljedstva osmanlijskog teritorija, ⁵²počeli tolerirati „bolesnika“ i pristupati na pasivniji način prema Osmanlijskom Carstvu, ali su i dalje bili stalno spremni za svoj dio nasljedstva u trenutku konačnog raspada Carstva. Na temelju toga 1840. – ih ruski car Nikolaj I. počeo je surađivati s britanskim premijerom Palmerstonom i pružiti Osmanlijama zaštitu od napada Muhameda Alija Egipatskog. Nikolajeva suradnja s Britancima nije samo Rusima omogućila uspostaviti *status quo* na Bliskom istoku, nego je i na taj način Nikolaj I. mogao izolirati revolucijski –

⁴⁸ Skupina Autora, Isto, str. 534

⁴⁹ Č. Antić, *Neutrality as Independence – Great Britain, Serbia and the Crimean War*, Srpska Akademija nauka i znanosti, Beograd, 2007., str. 34

⁵⁰ V. Popović, Isto, str. 151

⁵¹ L.S. Stavrianos, Isto, str. 324

⁵² L.S. Stavrianos, Isto, str. 322

orijentiranu Francusku od koje je strahovao.⁵³1844. godine Nikolaj I. je pokrenuo ponovno razgovore s britanskom kraljicom Viktorijom, vojvodom Wellingtonom, premijerom Peelom i tajnikom vanjskih poslova Aberdeenom prilikom pripremanja memoranduma o razgovorima između ruskog ministra vanjskih poslova Nesselrodea i britanske kraljice Viktorije.⁵⁴ U memorandumu naveden je dogovor o zajedničkom očuvanju Osmanlijskog Carstva sve dok je moguće i u slučaju raspada Carstva dogovoreno je zajedničko sporazumijevanje o sljedećim koracima. Međutim, spomenuti memorandum bio je donesen i zapisan bez pristanka britanskog kabineta i parlamenta i na temelju toga bio isključivo⁵⁵ dokument personalne prirode između Wellingtona, Peela i Aberdeena s jedne strane i Nesselroda i Nikolaja I. s druge strane, te nije imao nikakvu pravomoćnost. Faktički nedostatak validnosti memoranduma igra ključnu ulogu u sljedećim kronološkim događajima vezani za Krimski rat i za Nikolajevu I. pretpostavku o britanskoj nezajamčenoj podršci i pomoći na koju je Nikolaj slijepo računao i koja se tek tada ispostavila netočna kad je već bilo kasno za kompromise i dodatne sporazume.

1848. godina obilježava jednogodišnje razdoblje europskih revolucijskih pokreta koje su uzrokovale pogoršanje rusko – britanskih diplomatskih odnosa, te pokrenuli veliku rusofobiju u Engleskoj. Zahvaljujući britanskom premijeru Palmerstonu, Velika Britanija nije namjeravala provocirati ruskog cara bez obzira na njegovo protuosmanlijsko stajalište, pa čak je zadržala svoju strategiju kad je Rusija zauzela Vlašku kneževinu prilikom prelaska preko Karpata pomažući Habsburškoj Monarhiji i ugušivši Mađarsku revoluciju.⁵⁶ Nakon neuspjeha revolucije, 3600 mađarskih i 800 poljskih pobunjenika pobjegli su u osmanlijske teritorije. Habsburgovci i Rusi su zahtijevali izručenje tih pobunjenika, te su prijetili silom u slučaju neisporučenja. Pod pokroviteljstvom britanskih i francuskih poslanika i poznavajući sudbinu pobunjenika u slučaju isporuke, Osmanlije su odbili isporuku. Nakon drugog odbijanja isporuke mađarskih pobunjenika,⁵⁷ Rusija i Habsburška Monarhija su 7. rujna 1849. godine prekinule sve diplomatske odnose s Carigradom i kao odgovor na njihov postupak, Palmerston je 7. listopada zajamčio Osmanlijskom Carstvu podršku i pomoć od strane Velike Britanije i Francuske,⁵⁸ te najavio da su britanske i francuske flote na putu k Dardanelima. Napeta situacija brzo se smirila nakon što je Nikolaj I., iznenađen reakcijom zapadnih sila, javio Osmanlijama da odustaje od svojih zahtjeva za izručenje pobunjenika. Iako je došlo do preokreta u

⁵³ A.J. Taylor, Isto, str. 50

⁵⁴ A.J. Taylor, Isto, str. 50

⁵⁵ L.S. Stavrianos, Isto, str. 322

⁵⁶ A.J. Taylor, Isto, str. 50

⁵⁷ L.S. Stavrianos, Isto, str. 323

⁵⁸ A.J. Taylor, Isto, str. 49

Nikolajevoj vanjskoj politici, rusofobija se dalje širila u Velikoj Britaniji nazivajući ruskog i habsburškog cara ⁵⁹„tiranima bez milosti“ i „krvnicima slobode“. Počela se širiti percepcija u Velikoj Britaniji o neprijateljskim ruskim i habsburškim carevima koji guše revolucijske i oslobodilačke pokrete potlačenih naroda, osvetivši se nad nemoćnim izbjeglicama, te su s druge strane Osmanlije u javnosti postali zaštitnici europske slobode i liberalizma protiv brutalnog despotizma dvaju careva.

Prije nego što je Napoleon III. poslao poslanstvo u Sankt Petersburg da se sporazume s Nikolajem I. oko Svetih mjesta, Nikolaj I. je poslao ⁶⁰kneza Menčikova u Carigrad sa zadatkom da se stvori sporazum sa sultanom oko Svetih mjesta i u isto vrijeme započeo nove razgovore s britanskim poslanikom Seymourom o zajedničkim poslovima Rusije i Velike Britanije na Bliskom Istoku kojima bi Francusku izolirao. Dolaskom Aberdeena na mjesto britanskog premijera i Palmerstona na mjesto britanskog ministra unutarnjih poslova, Nikolaj I. je smatrao da bi drugi pokušaj suradnje Velike Britanije i Rusije na Bliskom Istoku mogao biti uspješan. ⁶¹U razgovorima s poslanikom Seymourom, Nikolaj I. izjasnio je s jedne strane svoj stav o očuvanju Osmanlijskog Carstva koliko je to moguće, a s druge strane naveo „bolesno“ stanje „bolesnika“ europskog, te da Rusija i Velika Britanija moraju naći zajednički sporazum o sudbini Osmanlijskog Carstva prije konačnog raspada.

Ključan faktor jest da Nikolaj I. u svoj zajednički sporazum o političkim koracima u slučaju raspada Osmanlijskog Carstva nije uključio Francusku. Nikolaj I. je izjasnio britanskoj kraljici Viktoriji svoje planove na sljedeći način: ⁶²zadovoljan svojim sadašnjim teritorijima, Nikolaj I. je predložio da Carigrad postane slobodna luka, da Srbija, Bugarska i Dunavske kneževine postanu nezavisne države pod ruskim protektoratom, te dodao da neće prigovoriti u slučaju da Velika Britanija želi anektirati Kretu i Egipat. ⁶³Britanski ministar vanjskih poslova John Russell odgovorio je caru da ne postoji nikakva sigurnost za raspad Osmanlijskog Carstva i da bi plan o podjeli Carstva ubrzao proces raspada koji nije bio u interesu Velike Britanije, uzevši u obzir trgovačke sporazume koje su Britanci imali sa Osmanlijama. Međutim, Russell je dodao obećanje da, u slučaju raspada Carstva, Velika Britanije neće ništa poduzeti bez dogovora s ruskim carem. Britanski poslanik Seymour smatrao je, ne kao Aberdeen i Palmerston, Nikolaja I. hipokritom koji izoliranjem Velike Britanije od Francuske pokušava

⁵⁹ L.S. Stavrianos, Isto, str. 323

⁶⁰ A. J. Taylor, Isto, str. 51

⁶¹ L.S. Stavrianos, Isto, str. 325

⁶² A.J. Taylor, Isto, str. 50

⁶³ L.S. Stavrianos, Isto, str. 325

uništiti Osmanlijsko Carstvo, te podmititi Veliku Britaniju s nekim malim osmanlijskim provincijama kao što su Kreta i Egipat. Iako se takav stav tijekom Krimskoga rata čvrsto etablirao u međunarodnoj javnosti, osobito u Engleskoj, ⁶⁴ruski car Nikolaj I. zaista je težio očuvanjem *status quo* – a na Bliskom Istoku. Iako su razgovori između Rusije i Velike Britanije završili mirnim i pozitivnim rezultatom za Rusiju, razgovori nisu mogli održati i zadržati mirno razdoblje i spriječiti izbijanje rata. Nikolaj I. je nakon razgovorima sa Seymourom bio uvjeren u britansku podršku Rusiji i nemogućnosti britanske podrške Francuskoj.

4.2. Druga faza

U Nikolajevoj odluci slanja kneza Menčikova u Carigrad sa zadatkom da riješi napetu situaciju između Ruskog i Osmanlijskog Carstva su bile dvije velike greške: prva Nikolajeva greška bila je poslati kneza ⁶⁵Menčikova u Carigrad koji je bio poznat kao previše ohol, drzak i bahat da riješi napetu i delikatnu situaciju između sultana i cara. Ne samo što je knez Menčikov bio nepogodan za takvu situaciju, nego je i njegov zadatak bio izrazito zahtjevan: osim rješavanja pitanja Svetih mjesta i položaja pravoslavnog stanovništva u Svetim mjestima za Rusiju, knez Menčikov je imao zadatak da od sultana dobije takvo priznanje u obliku formalnog ugovora o carskom protektoratu nad svim pravoslavicima koji žive u Osmanlijskom Carstvu. U slučaju odbijanja zahtjeva, Menčikov je morao predložiti sultanu tajni defenzivni savez između Rusije i Osmanlijskog Carstva kojim bi Rusija navodno štitila Osmanlijsko Carstvo od Francuske.

⁶⁶Dolaskom u Carigrad u veljači 1853. godine i vrijeđajući osmanlijskog ministra vanjskih poslova, te zahtijevajući njegovo smjenjivanje, knez Menčikov doživio je neuspjeh u svojim pregovorima zahvaljujući britanskim poslaniku Stratfordu Canningu koji je istaknuo da zahtjevi Rusije o privilegijama pravoslavnog stanovništva nisu u skladu s njihovom željom održanja integriteta i nezavisnosti Osmanlijskog Carstva, te je Canning sultanu predložio odbijanje Menčikovih zahtjeva. Nakon što je sultan i drugi Menčikov pokušaj odbio, Nikolaj I. je namjeravao prijetiti ratom. Međutim, ⁶⁷njegov ministar vanjskih poslova Nesselrode ga upozorio da bi svojim korakom objavio cijeloj Europi rat. U svibnju Nikolaj I. je upozoriosultana da u slučaju neprihvatanja Menčikovih zahtjeva u roku 8 dana, ruske vojske

⁶⁴ G.A. Embleton, Isto, str. 13

⁶⁵ A.J. Taylor, Isto, str. 52

⁶⁶ C. Badem, Isto, str. 72

⁶⁷ L.S. Stavrianos, Isto, str. 327

će okupirati Dunavske kneževine ⁶⁸ „silom, ali ne ratom“. U trenutku kad je u Velikoj Britaniji izbio veliki bijes u javnosti protiv Menčikova i britanski parlament donio odluku poslati flotu ka Dardanelima i Carigradu, ruske vojske su prešle rijeku Prut okupiravši Dunavske kneževine. Odluka britanske vlade poslati flotu koja bi nadzirala Dardanele, donesena je neovisno o ruskoj okupaciji Dunavskih kneževina. Iako smještanje britanske flote kod Crnog mora i ruska okupacija Dunavskih kneževina nije pokrenulo rat između Rusije i Velike Brtanije, napetost situacije dosegla je opasne razmjere.

4.3. Treća faza

Pokušavši spriječiti izbijanje rata i smiriti situaciju, europski diplomati su morali naći način na koji bi osigurali teritorijalni integritet i nezavisnost Osmanlijskog Carstva, oslobodili Dunavske kneževine od ruske okupacije, te očuvali prestiž ruskog cara u međunarodnoj javnosti. Nakon jedanaest neuspješnih projekata sprječavanja rata u prvoj polovici 1853. godine i konstantnog povećavanja zahtjeva i zagriženosti za rat u Carigradu i Londonu zbog ruske okupacije Dunavskih kneževina, Osmanlije su počeli dobivati pomoć od Tunisa i Egipta, te su u ⁶⁹lipnju stigle britanske i francuske flote kod Dardanele. Zahvaljujući britanskom poslaniku Stratfordu Canningu koji je cijelo vrijeme vodio razgovore sa Osmanlijama pokušavši smanjiti napetost u Carigradu, predloženo je sultanu kompromis kojim ⁷⁰sultan odobrava Nikolajeve I. zahtjeve vezane za privilegije pravoslavnog stanovništva u Svetim zemljama. Međutim, sultanov kompromis Nikolaju I. imao je dvije političke nejasnoće: ⁷¹prva nejasnoća bio je naziv formalnog kompromisa nazvan „Turski ultimatum“. Druga nejasnoća bila je unilateralno donesen sultanov statut koji je sultan mogao po želji povući kad je želio, dok je Nikolaj I. tražio bilateralni kompromis između Rusije i Osmanlijskog Carstva.

Nakon što je „Turski ultimatum“ poslan na Konferenciju ambasadora u Beču gdje je promijenjen naziv u ⁷²„Bečka bilješka“, diplomati su dodatno potvrdili poštivanje odredbe Kučuk - Kajnardžijskog mira iz 1774. godine i odredbe sporazuma u Jedrenama iz 1829. godine koji su bili vezani za zaštitu kršćanske vjere u Osmanlijskom Carstvu, te su jamčili nepromjenjivost trenutnog stanja bez zajedničkog dogovora s ruskom i francuskom vladom i bez umanjena jedne od mnogih kršćanskih zajednica u Svetoj zemlji.

⁶⁸ L.S. Stavrianos, Isto, str. 327

⁶⁹ J. Sweetman, *The Crimean War*, Osprey Publishing, Oxford, 2001., str. 20

⁷⁰ A.J. Taylor, Isto, str. 53 - 54

⁷¹ L.S. Stavrianos, Isto, str. 328

⁷² A.J. Taylor, Isto, str. 55

⁷³ Nakon Nikolajevog prihvaćanja prve „Bečke bilješke“, osmanlijski veliki vezir naknadno je izjavio da će Carstvo prihvatiti kompromis samo pod uvjetom da se dodaju još tri amandmana. U Carigradu se povratila velika želja i zagrijanost za ratom nakon što je Nikolaj I. odbio zahtjeve i „modificiranu“ Bečku bilješku. Mišljenja i interpretacije Bečke bilješke u međunarodnoj javnosti su bili različiti.

⁷⁴ Rusofobija u Velikoj Britaniji potvrđena je pismom britanskom poslaniku Stratfordu Canningu od ruskog ministra vanjskih poslova Nesselrodea koji je Bečku bilješku smatrao i nazvao ⁷⁵jamstvom i pravom Rusije na protektorat nad svim kršćanima pod sultanom. Kako bi išao sultanu i europskim silama u susret, Nikolaj I. je predložio modificiranu verziju Bečke bilješke nazvana „Buol projektom“ po habsburškom ministru vanjskih poslova. „Buol projekt“ sadržao je originalan tekst Bečke bilješke s dodatkom da Rusija ne želi vršiti protektorat nad kršćanima pod sultanom u ime sultana, nego samo želi realizaciju dogovorenih odredbi donesenim Kučuk - Kajnardžijskim mirom. Ignorirajući francusko odobrenje i podrške Buol projektu, ⁷⁶ Osmanlije su u listopadu Rusiji objavili ultimatum zahtijevajući evakuaciju Dunavskih kneževina u roku petnaest dana. Do evakuacije od strane Rusije nije došlo. 23. listopada sultan je poslao osmanlijsku vojsku preko Dunava gdje se sukobila s ruskom vojskom.

Nakon izbijanja rata između Rusije i Osmanlijskog Carstva, prvenstveno je pitanje bilo ⁷⁷da li se može spriječiti pretvaranje rata u veliki europski oružani sukob. Marcijalne želje za ratovanjem osmanlijskih pomorskih časnika, siromašno naoružanih i opremljenih neadekvatnom flotom izazvali su 30. listopada sukob s velikom i snažnom ruskom švadronom na Crnom moru kod Sinopa, poznat u povijesti kao Bitka kod Sinopa, koja je završila potpunim uništenjem svakog broda osmanlijske flote i koju su Osmanlije nazvali masakrom. ⁷⁸Iako je Bitka kod Sinope bio za rat uobičajen protuudarac neprijateljske snage, u ovome slučaju ruske neprijateljske snage, veliki je poraz osmanlijske flote kod Sinope izazvao u Carstvu izrazito emocionalan bijes i želju za osvetom od strane Osmanlija i Velike Britanije, te su Osmanlije i Britanci počeli voditi propagandu za rat protiv Rusa najčešće i najefikasnije u obliku raznih pjesama akcentuiranih rusofobijom.

⁷³ L.S. Stavrianos, Isto, str. 328 - 329

⁷⁴ A.J. Taylor, Isto, str. 56

⁷⁵ L.S. Stavrianos, Isto, str. 329

⁷⁶ C. Badem, Isto, str. 99 - 100

⁷⁷ L.S. Stavrianos, Isto, str. 330

⁷⁸ C. Badem, Isto, str. 109 - 110

⁷⁹Kao odgovor na rusko prekidanje diplomatskih odnosa u veljači 1854. godine, Velika Britanija i Francuska su postavili Rusiji ultimatum da Nikolaj I. evakuira Dunavske kneževine. Bez odgovora i reakcije od Nikolaja I., Velika Britanija i Francuska su 28. ožujka objavili Rusiji rat. Međunarodna javnost igrala je izrazito veliku ulogu u cijelom događanju oko izbijanja Krimskoga rata. Međutim, među faktorima opće nespretnosti, raznih nesporazuma između vladara i njihovih predstavnika poput diplomata Menčikova i Canninga, te stanja unutar država, bili su još drugi ekonomsko – strateški faktori koji su uzrokovali takve okolnosti za izbijanje vojnog sukoba.

5. Rat

U usporedbi s drugim ratovima u povijesti, Krimski je rat bio uobičajeno neobičan, uzevši u obzir okolnosti pri izbijanja rata. Osim samih okolnosti, uzroka i razloga za rat, međusobno objavljivanje rata trajalo je dulje nego prijašnjih ratova proteklih stoljeća. ⁸⁰Posebna neobičnost bila je činjenica da su prilikom izbijanja rata u ožujku 1853. godine odmah i počeli mirovni pregovori među neprijateljskim silama koji su trajali sve do završetka rata u ožujku 1856. godine. Zbog geografskih okolnosti, Velika Britanija i Francuska su Rusiju mogli napasti samo s Baltičkoga i Crnoga mora što je bilo samo djelomično efikasno. ⁸¹Britansko – francuski napad s Baltičkoga mora ispostavio se neuspješnim zbog ruskog obrambenog sustava ruske tvrđave Kronštat koja je bila masovno naoružana.

Na načinu diplomacije Velike Britanije i Francuske se moglo vidjeti različitost ciljeva koji su oni namjeravali postići. Dok je Napoleon III. pokušao ne samo povećati prestiž svoje dinastije, nego i uništiti savez između Rusije, Pruske i Habsburške Monarhije sklopljen 1815. godine, Velika je Britanija imala veliki ekonomski interes u Levantu, te je pokušala ponovno uspostaviti *balance of powers* koju je nakon velikih ruskih teritorijalnih ekspanzija, za vrijeme Petra Velikoga, smatrala izgubljenom sprječavajući širenje Rusije na Bliski Istok. ⁸²Njihovi ciljevi postavili su Velikoj Britaniji i Francuskoj plodno tlo za efikasnu propagandu, opravdavajući rat i vojne intervencije proglasima da ratuju za dobrobit Europe, te su na taj način propagirali „proturuskog koncert Europe“, sličan protufrancuskom „koncertu Europe“ na kraju Napoleonovih ratova.

⁷⁹ A.J. Taylor, Isto, str. 64

⁸⁰ L.S. Stavrianos, Isto, str. 332

⁸¹ L.S. Stavrianos, Isto, str. 332

⁸² J. Sweetman, Isto, str. 14

Za stvaranje proturuskog „koncerta Europe“, Velika Britanija i Francuska nisu uspjeli pridobiti Prusku na svoju stranu zbog nezainteresiranosti za Bliski istok, pokornosti Hohenzollera prema ruskim carevima i velikog financijskog profita za Prusku u slučaju britansko – francuske blokade Rusije. Ruska okupacija Dunavskih kneževina predstavljala je Habsburgovcima veliku smetnju koja je uključanjem u rat na strani Velike Britanije i Francuske mogla ukloniti.

⁸³Međutim, Habsburgovci su dalje bili svjesni da su Rusi, ne kao Britanci i Francuzi, bili njihovi direktni susjedi i takva činjenica imala je veliki utjecaj na političke korake Habsburške Monarhije, osobito u ratnom stanju, te su na temelju toga Habsburgovci nastojali spriječiti izbijanje velikog europskog rata. ⁸⁴U središtu habsburških interesa bila je politika odustajanja od svakog koraka koji bi Rusija mogla smatrati neprijateljskim i ofenzivnim, a u isto vrijeme držati Rusiju izvan balkanskog područja i njihove periferije interesa. Iako je habsburška diplomacija tendirala strani saveznika, Habsburgovci nisu pristupili savezu, nego su nastojali iskoristiti savez za očuvanje svojih interesa na Balkanu onemogućavajući Rusima dolazak na njihovu periferiju interesa i prisiljavajući Rusiju što prije na prihvaćanje mirovnog sporazuma.

⁸⁵Početkom lipnja 1854. godine Habsburška je Monarhija poslala Rusima ultimatum u kojem zahtijeva da Rusija odustaje od širenja rata prema Balkanu i da postavi datum evakuacije Dunavskih kneževina. Očekivajući prihvaćanje habsburškog ultimatum, Habsburgovci su u isto vrijeme pokrenuli pregovore sa saveznicima osiguravajući sebi pomoć u slučaju negativnog odgovora ili čak objavljivanje rata od strane Rusije. Početkom kolovoza Velika Britanija, Francuska i Habsburška Monarhija su se dogovorili oko ⁸⁶tzv. Bečkih Četiriju Točaka o odredbama o miru: prva točka odredbi bilo je oduzimanje Rusiji garancije Srbije i Dunavskih kneževina i stavljanje istih pod europsku garanciju. Druga točka odredbi bila je slobodna plovidba Dunavom. Treća točka odredbi bila je revizija Londonskog ugovora o Dardanelima iz 1841. godine u interesu europske ravnoteže sila, te četvrta točka odredbi bilo je odbijanje ruske težnje za protektoratom nad kršćanima u Osmanlijskom Carstvu, ali osiguravanje privilegija kršćana bez smanjivanja nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Osmanlijskog Carstva.

⁸³ D. P. Hupchick, Isto, str. 230

⁸⁴ L.S. Stavrianos, Isto, str. 333

⁸⁵ D. P. Hupchick, Isto, str. 320

⁸⁶ A.J. Taylor, Isto, str. 57

Dok su Rusi opsjedali tvrđavu Silistru, britansko – francuske snage su poslale veliku vojsku prema Varni sa zadatkom da pruže vojnu pomoć osmanlijskoj tvrđavi Silistra koju su ruske vojske opsjedali. Međutim, dolaskom ujedinjenih snaga britanske i francuske vojske, Rusi su odustali od opsade Silistre i počeli napuštati, tj. ⁸⁷evakuirati Dunavske kneževine i osmanlijsku stranu rijeke Prut. Iako su britansko - francuske snage na početku samo namjeravale prisiliti rusku vojsku da se povuče, savezničke su snage planirali veliku vojnu operaciju protiv goleme ruske tvrđave u Sevastopolju na vrhu poluotoka Krima.

Plan Habsburgovaca pokazao se uspješnim nakon povlačenja ruske vojske s Dunavskih kneževina u krajem kolovoza, te su Habsburgovci zauzeli Dunavske kneževine u dogovoru sa Osmanlijama. Sljedeći korak Habsburgovaca bilo je pridobiti Ruse na to da prihvate Bečke Četiri Točke kao preduvjet da daljnje mirovne pregovore koje su Habsburgovci već pripremali. Iako je Nikolaj I. na početku vehementno odbio njihov prijedlog, ⁸⁸ Habsburgovci su mobilizacijom svojih vojnih snaga i stavljanjem pod pritiskom krajem listopada uspjeli pridobiti Ruse da prihvate Bečke Četiri točke.

⁸⁹Mirovni pregovori započeli su 15. ožujka 1855. godine u Beču. Smrću ruskog cara Nikolaja I. dva tjedna prije početka mirovnih pregovora, saveznici su se nadali da će novi ruski car Aleksandar II. biti otvoreniji u mirovnim pregovorima. Rusija se u mirovnim pregovorima odustajanjem od svojih posebnih određenih prava u Srbiji i Dunavskim kneževinama i prihvaćanjem odredbe da nova stvorena Europska komisija upravlja Dunavom pokazala izrazito miroljubivom. ⁹⁰Međutim, saveznici su imali poteškoće oko pitanja ograničenja, tj. limitiranja ruskih pomorskih vojnih snaga na Crnom moru zbog žestokog otpora s ruske strane.⁹¹Habsburški ministar Buol odgovorio je Rusima da, uzevši u obzir obećanje Rusije o nenapadanju Osmanlijskog Carstva, Rusima njihov veliki švadron na Crnom moru ne bi trebao biti potreban. Britanski ministar vanjskih poslova Clarendon predviđao je situaciju nekoliko mjeseca prije mirovnih pregovora u Beču, u slučaju da Rusija zadrži svoju tvrđavu u Sevastopolju i svoju Crnomorsku flotu, na sljedeći način: Rusi bi nakon mirovnih pregovora nadzirali situaciju Osmanlijskog Carstva, Crno more postalo bi „rusko jezero“, Cirkazija, Gruzija, Perzija i Mala Azija bi postali ruski dominioni, ruski bi se teritorij dodatno proširio

⁸⁷ A.J. Taylor, Isto, str. 64

⁸⁸ L.S. Stavrianos, Isto, str. 333

⁸⁹ J. Sweetman, Isto, str. 85

⁹⁰ A.J. Taylor, Isto, str. 76

⁹¹ G.A. Embleton, Isto, str. 18

preko Grčke, Tesalije, Albanije i Dunavskih Kneževina, te bi od tog trenutka Rusija upravljala Europom na štetu Velike Britanije i Francuske.

⁹²Mirovni pregovori u Beču okončali su se neuspjehom zbog nesporazuma oko ruske prevlasti na Crnom moru koju su saveznici pokušali ograničiti oduzimanjem ili raspuštanjem ruske Crnomorske švadrone. ⁹³Direktna posljedica neuspjeha mirovnih pregovora bio je nastavak ratovanja u okolici Sevastopolja koju su saveznici, nakon poraza male ruske vojske pod generalom Menčikovom i nakon zauzimanja luke kod Balaklave, počeli opsjedati. ⁹⁴Zahvaljujući briljantnoj ideji mladog ruskog inženjera pukovnika von Todlebena, saveznici nisu imali nikakve mogućnosti osvojiti luku. Pukovnik von Todleben uklonio je svu opremu, svo oružje i osoblje s najvećih ruskih brodova i potopio najveće ruske brodove na ulasku u luku, te je istu opremu, oružje i osoblje rasporedio po manjim brodovima. Von Todlebenov potez omogućio je Rusima dobrom raspoređenom pomorskom vojskom i opremom ne samo braniti luku pod boljim uvjetima, nego su i veliki potopljeni brodovi spriječavali ulazak svih neprijateljskih brodova u luku i na taj način bombardiranje od strane saveznika, koje je započelo sredinom listopada, moglo je biti obranjeno. Međutim, Von Todlebenova ideja nije samo bombardiranje od strane saveznika ispostavilo neefikasnim, dolaskom drugih ruskih snaga Rusi su osvojili brda kod Balaklave i protjerali savezničke snage sve do Balaklavskog zaljeva. Sredinom studenog 1854. godine veliki tornado i olujna kiša praćeni snijegom uništili su tridesetak brodova savezničkih snaga u luci Balaklave. Uništenje savezničkih brodova uzrokovano vremenskim uvjetima obilježilo je poseban fenomen u povijesti ratova nazvan „Krimskom zimom“ koja je imala veliku ulogu u daljnjim povijesnim događajima vezanim za Krimski rat i njegovih posljedica.

Krimska oluja uzrokovala je nedostatak i nemogućnosti medicinske i prehrabene opskrbe. Vojnici su prije umirali od nedostataka hrane i medikamenata, nego od neprijateljskih oružja. Saveznici su u svibnju 1855. godine pokrenuli veliku ofenzivu preko Kerčkog prolaza uništavajući glavne ruske opskrbe brodove cijelo rusko skladište kod Taganroga. Nakon savezničke ofenzive na rusku opskrbu, slijedili su stalni neuspješni napadi i neefikasno bombardiranje tvrđave Sevastopolj sve do 8. rujna kad su Francuzi zauzeli tvrđavu Malakov u Sevastopolju. Prije nego što su saveznicima predali tvrđavu, Rusi su uništili svu opremu, municiju i potopili svoju flotu, te su 9. rujna 1855. godine nakon 349 dana konstantne opsade

⁹² L.S. Stavrianos, Isto, str. 334

⁹³G.A. Embleton, Isto, str. 20

⁹⁴L.S. Stavrianos, Isto, str. 334

zauzeli uništenu tvrđavu Sevastopolj. Međutim, dok su saveznici slavili pobjedu i osvajanje moćne tvrđave Sevastopolj, Rusi su opsjedali značajnu osmanlijsku tvrđavu Kars u Kavkazu.⁹⁵ Zahvaljujući britanskom generalu Fenwicku Williamsu, osmanlijski je garnizon uspio zadržati tvrđavu punih 6 mjeseca sve do 28. studenog 1855. godine kada je osmanlijski garnizon, zbog zakašnjenja pomoćnih vojnih snaga i gladi, došla u situacija da je Rusima morala predala tvrđavu.

6. Pariški mir

Bez obzira na rusko osvajanje osmanlijske tvrđave, zauzimanje glavne ruske tvrđave Sevastopolj na poluotoku Krimu označilo je konačnu kapitulaciju Rusije i konačan kraj Krimskoga rata. Međutim,⁹⁶ Velika Britanija završetak rata nije doživjela oduševljenjem. Dolaskom Palmerstona na mjesto britanskog premijera, Velika Britanija počela je i nakon zauzimanja Sevastopolja mobilizirati vojnike i povećavati vojsku koja je na kraju rata s 256.000 vojnika bila veća, nego na početku rata. Ne samo međunarodna javnost, nego i saveznici su kraj rata doživjeli paradoksalno. Dok su Britanci s jedne strane bili razočarani svojim neuspjehom opsade Sevastopolja, odnosno osvajanje tvrđave samo zahvaljujući Francuzima, Francuzi su tijekom cijeloga rata smatrali da ratuju u ime Velike Britanije i isključivo za britanske interese, a ne za svoje interese. Uzevši u obzir da su Francuzi osvajanjem Sevastopolja uspjeli dobiti povratak prestiža i disrupciju rusko – austrijskog – pruskog bloka, Francuzi zajedno s Habsburgovcima, u britanskoj namjeri daljnjeg ratovanja nisu mogli vidjeti nikakvu svrhu. Francuska i Habsburška Monarhija su bili prvi koji su među zaraćenim silama počeli pokrenuti mirovne sporazume u obliku već prezentiranih Četiriju točaka, dok su Britanci dalje nastavili mobilizirati i naoružavati.⁹⁷ Nakon dugotrajnih pregovora između pobjedničkih sila, Francuska i Habsburška Monarhija uspjeli su nagovoriti Veliku Britaniju da zajedno pokrenu mirovne sporazume, te su se dogovorili oko odredbimirovnog ugovora koje bi Rusima predstavili.

28. prosinca 1855. godine⁹⁸ Saveznici su Rusiji predali ultimatum u kojem Habsburgovci prijete ulaskom u rat u slučaju odbijanja sastanka mirovnih pregovora koji su se temeljili na Bečkih četiriju točaka, uključujući neutraliziranja Crnoga mora i odstupanja od Besarabije. Rusija je, ugrožena i opterećena ratom, dobila upozorenje od neutralnog pruskog

⁹⁵G. A. Embleton, Isto, str. 20 - 21

⁹⁶C. Badem, Isto, str. 286

⁹⁷L. S. Stavrianos, Isto, str. 334

⁹⁸A. J. Taylor, Isto, str. 82

kralja Fridrika Vilima Pruskog da Habsburška Monarhija zaista namjerava uključiti se u rat u slučaju odbijanja mirovnih pregovora,⁹⁹ te je prihvatila ultimatum i u veljači 1856. godine se sastala sa Francuskom, Velikom Britanijom, Habsburškom Monarhijom, Sardinijom, koja se krajem rata uključila, i Švedskom u Parizu. Kao i za vrijeme izbivanja rata, tako i na kraju rata, europske su sile imale svoje zajedničke i različite interese i ciljeve koje su pokušale ostvariti u mirovnim pregovorima.¹⁰⁰ Dok je Napoleon III. pokušao revidirati odredbe Bečkog kongresa iz 1815. godine, uključujući poljskog i talijanskog pitanja, britanski premijer Palmerston je više težio ponovnom uspostavljanju *status quo* – a.¹⁰¹ Nakon dugotrajnih pregovora, iznenađujućih zajedničkih interesa i dobrih diplomatskih odnosa između Rusije i Francuske koje će se u sljedećim desetljećima pretvoriti u politički savez, europske sile su zajedno donijele sljedeće odredbe Pariškog mira iz 1856. godine:¹⁰²

1. Osmanlijsko Carstvo formalno je uključeno u tzv. „koncert Europe“, te se potpisnici obvezuju osigurati nezavisnost i teritorijalni integritet.
2. Osmanlijsko Carstvo ratificira edikt pod nazivom *Hatti – Hayuman* kojim je zajamčeno vjerska jednakost pred zakonom, u novčarstvu i oporezivanju u Osmanlijskom Carstvu pod uvjetom da je europskim silama posebno ili kolektivno u bilo kojem trenutku zabranjeno intervenirati i uključiti se u osmanlijske unutarnje poslove.
3. Neutraliziranje Crnoga mora, kao i vraćanje tvrđava osvojenih tijekom rata, te otvaranje tjesnaca, prolaza, mora i luka svim trgovačkim brodovima i zatvaranje svim ratnim brodovima.
4. Dunav je otvoren svim državama, dok nadzor, kao i kontrolu, ima međunarodna komisija.
5. Tvrđava Sevastopolj vraćena je Rusiji, a tvrđava Kars vraćena je Osmanlijskom Carstvu.
6. Rusija mora južnu Besarabiju predati Moldaviji, Rusiji se oduzima protektorat nad Kneževinom Moldavijom i Vlaškom, a Osmanlijsko Carstvo dobiva privremenu vrhovnu vlast nad Moldavijom i Vlaškom sve dok međunarodna komisija ne odluči o upravi kneževinama.
7. Srbiji su zajamčene dobivene autonomije pod uvjetom da se u Srbiji dalje zadrži jedan osmanlijski garnizon.

U jednom posebnom ugovoru iz 15. travnja dogovoreno je da svako ugrožavanje nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Osmanlijskog Carstva označava tzv. *casus belli* na koji potpisnici odgovaraju ratom.

⁹⁹L. S. Stavrianos, Isto, str. 335

¹⁰⁰A. J. Taylor, Isto, str. 83

¹⁰¹G. Embleton, Isto, str. 23

¹⁰²C. Badem, Isto, str. 286 - 287

7. Zaključak

U sržu ovoga rada se nalazi refleksija o svim povijesnim događajima vezanih uz Krimski rat i u isto vrijeme rješavanje tzv. Istočnog pitanja. Bez toga da se ulazi u digresiju o etičkim komponentama ratovanja, svako povijesno istraživanje o političkim odlukama donesenim u određeno vrijeme od određenih osoba sa određenim posljedicama zahtjeva promatranje svih događaja, odluka, političkih koraka, ne iz moralne perspektive, nego iz perspektive političara i osoba sa određenim interesima, idejama, ciljevima koji su vezani za takve spomenute političke odluke. Na temelju toga, uvođenje moralne komponente u političke odluke može s jedne strane biti potrebno i fundamentalno, a s druge strane i suvišno. Pragmatički način postupanja prema povijesnim događajima najviše je objektivn, te se u svakom povijesnom istraživanju razmatrač konstatno mora držati visokog stupnja objektivnosti i na taj način postupati kako bi to takva određena osoba u takvom određenom vremenu sa takvim određenim posljedicama učinila.

Utjecaj Krimskoga rata i njegove posljedice se moraju na sljedeći način diferencirati: s jedne strane se mora odvojiti utjecaj Krimskoga rata na jugoistočnu Europu, a s druge strane utjecaj rata na cijelu Europu. Što se tiče jugoistočne Europe, Krimski rat nije imao toliko veliki utjecaja na jugoistočnu Europu kao što bi se moglo pretpostaviti. Ukratko nakon potpisivanja Pariškog mira i njegovih odredbi, najveći dio svih odredba kršen je sa svih strana država koji su bili potpisnici. Dok je Rusija do 1870. godine kršila sve odredbe vezane za Crno more i zajedno s Velikom Britanijom i Habsburškom Monarhijom do 1878. godine kršila sve odredbe vezane za intervencije u unutarnje poslove Osmanlijskoga Carstva i njezinog teritorijalnog integriteta, Osmanlijsko Carstvo je odustalo od provođenja edikta *Hatti – Hayuman* na koji su europske sile cijelo vrijeme računali. Međutim, promatrajući ruske ciljeve na početku 19. stoljeća i njihove namjere vezane za jugoistočne Europu, Krimski rat je s jedne strane onemogućio Rusiji da se proširi na područje jugoistočne Europe, osiguravajući sebi izlazak na Sredozemno more kojim bi mogla upravljati pomorskom trgovinom i na taj način Velikoj Britaniji predstaviti veliku konkurenciju, a s druge strane je Krimski rat omogućio formiranje nekih država u jugoistočnoj Europi koje ne bi bilo moguće uoči ruske teritorijalne ekspanzije prema Balkanu, te bi se zasigurno moglo reći da su se ruske pretenzije na provincije Osmanlijskog Carstva pojavile isključivo na temelju unutarnje i vanjske nestabilnosti i očekivanog raspada, te je Nikolaj I., osiguravajući Rusiji najbolju situaciju u slučaju raspada, točno promatrao „Istočno pitanje“ i raspad Carstva zbog sigurnog i očekivanog udara ravnoteži europskih sila koju je i on namjeravao zadržati.

Što se tiče utjecaja i posljedice Krimskoga rata na Europu, Krimski je rat s jedne strane Francuskoj ponovno vratio prestiž kojeg je ona Bečkim kongresom 1815. godine smatrala izgubljenim, te je Francuska zamijenila Habsburšku Monarhiju kao vodeću kontinentalnu silu u Europi. S druge strane cijela konstelacije se promijenila između saveznih sila Pruske, Habsburške Monarhije i Rusije. Habsburška Monarhija je, zahvaljujući Rusiji 1848. i 1849. godine, uspjela ugušiti Mađarsku revoluciju, a Habsburška Monarhija se „revanširala“ ulaskom u savez s neprijateljima Rusije i slanjem ultimatumu Rusiji, te Rusiji prijetila ratom u slučaju odbijanja ultimatumu. Habsburški politički koraci uzrokovali su raspad *status quo* – a u Europi koji će imati izrazito veliki utjecaj na političku situaciju Habsburške Monarhije u sljedećim desetljećima za vrijeme Cavourovog ujedinjenja Italije i Bismarckovog ujedinjenja Njemačkog Carstva kao glavnog konkurenta Habsburške Monarhije.

Kako bi se ponovno vratili na etičku komponentu ratovanja, citat poznatog njemačkog političara i povjesničara 19. stoljeća Franza Mehringabi trebao moći zaključiti temu ratovanja na adekvatan način: „nije do nas da dokažemo besmisao rata, nego da spoznamo povijesni smisao rata.“

8. Literatura

Antić, Čedomir, *Neutrality as Independence – Great Britain, Serbia and the Crimean War*, Srpska Akademija nauka i znanosti, Beograd, 2007.

Badem, Candan, *The Ottoman Crimean War (1853 – 1856)*, Brill, Leiden/Boston, 2010.

Embleton, G.A., *The Crimean War 1853 – 1856*, Almark Publishing, London, 1975.

Hupchick, Dennis P., *The Balkans – From Constantinople to Communism*, Palgrave, New York 2002.

Jelavich, Barbara, *History of the Balkans Eighteenth and Nineteenth century Volume 1*, Cambridge University Press, New York, 1983.

Matuz, Josef, *Osmansko Carstvo*, Školska Knjiga, Zagreb, 1992.

Popović, Vasilj, *Istočno pitanje*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1965.

Roberts, J.M., *Povijest Europe*, AGM, Zagreb, 2002.

Skupina Autora, *Povijest 14 – Industrijalizacija i nacionalne revolucije (1848 – 1871)*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2007.

Stavrianos, L.S., *The Balkans since 1453*, Rinehart, New York, 1958.

Sweetman, John, *The Crimean War*, Osprey Publishing, Oxford, 2001.

Taylor, Alan J., *The Struggle For Mastery in Europe 1848 – 1918*, Clarendon Press, Oxford, 1954.